Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

EMN Eiropas migrācijas tīkls LATVIJA

STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS PIETEIKUMU IESNIEDZĒJU INTEGRĀCIJA DARBA TIRGŪ

Nacionālais ziņojums par situāciju Latvijā

Rīga, 2022. gada decembris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 14. maija lēmumu Nr.2008/381/EK tika izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Kopienas un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem. Tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu valstspiederīgo migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Darbu izstrādāja:

Stanislavs Lopatinskis, Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta eksperts

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds

SATURS

IZPĒTES DARBA PAMATOJUMS 3
IZPĒTES DARBA MĒRĶI UN TVĒRUMS 5
ES POLITISKAIS UN JURIDISKAIS KONTEKSTS 6
DEFINĪCIJAS 7
Ievads 8
1. Starptautiskās palīdzības pieteikumu iesniedzēju integrācija 10
2. Integrācijas politika Latvijā 11
3. Piekļuve darba tirgum (nodarbinātībai un pašnodarbinātībai) 14
4. Atbalsta pasākumi integrācijai darba tirgū un pašnodarbinātības veicināšanai 16
5. Labās prakses piemēri un grūtības 18

IZPĒTES DARBA PAMATOJUMS

Pētījumā galvenā uzmanība pievērsta starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju integrācijai darba tirgū. Integrācijas un iekļaušanas rīcības plānā 2021. – 2027. gadam noteikts, ka "darbs integrācijas un iekļaušanas jomā Eiropas Savienībā (turpmāk ES) balstās uz kopīgu principu un vērtību kopumu, kam būtu jāseko arī ES dalībvalstīm, izstrādājot, īstenojot vai pārskatot savas integrācijas stratēģijas". [1] Pētījumi liecina, ka integrācija darba tirgū ir viens no galvenajiem migrantu integrācijas un veiksmīgas līdzdalības sabiedrībā elementiem. Daudziem migrantiem, uzsākot jaunu dzīvi, svarīgs aspekts ir piemērota darba atrašana mītnes valstī, jo tas ir saistīts ar viņu ekonomisko neatkarību, veselību un vispārējo labklājību.[2]

ES piekļuve darba tirgum ir dalīta kompetence, ko atšķirīgām grupām regulē dažādi tiesību akti. Starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum regulē nesen grozītā Uzņemšanas nosacījumu direktīva (2013/33/ES)[3]. Ideja par starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum ir saistīta ar mērķi veicināt viņu pašpietiekamību arī pieteikumu izskatīšanas laikā. Tas arī veicina labākas integrācijas izredzes tām personām, kurām kādreiz tiks piešķirta tiesiskā aizsardzība.[4]

Tādējādi pieeju darba tirgum ar mērķi palielināt pieteikuma iesniedzēju patstāvību un integrācijas izredzes ES dalībvalstīs regulē spēkā esošā Uzņemšanas nosacījumu direktīva (2013/33/ES). Attiecībā uz praktisko īstenošanu ES dalībvalstīs ir pieļaujama elastība. Katra ES dalībvalsts var izlemt, vai atļaut piekļuvi darba tirgum, tiklīdz ir sasniegts Uzņemšanas nosacījumu direktīvas pārstrādātajā redakcijā (2013/33/ES) noteiktais maksimālais deviņu mēnešu termiņš, pēc pieteikuma iesniegšanas vai agrāk. Gandrīz visas ES dalībvalstis nodrošina pieteikuma iesniedzējiem piekļuvi darba tirgum patvēruma procedūras laikā, tomēr laika posms, pēc kura tiek piešķirta piekļuve nodarbinātībai, dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras.[5]

---

[1] Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, Integrācijas un iekļaušanas Rīcības plāns 2021.– 2027. gadam, COM (2020) 758 galīgā redakcija (pēdējo reizi skatīts 2022. gada 19. decembrī).

[2] Dustmann, C., Fasani, F., Frattini, T., Minale, L., Schönberg, U., Sunde, U., un Trigari, A. "Par bēgļu migrācijas ekonomiku un politiku" (2017), Ekonomiskā politika, 32. lpp. 497. de Vroome, T. un van Tubergen, F. "Bēgļu nodarbinātības pieredze Nīderlandē" (2010), 44, lpp. 376. Ager, A. un Strang, A. 'Integrācijas izpratne: konceptuāls ietvars' (2008), Bēgļu pētījumu žurnāls (Journal of Refugee Studies), 21, 166. lpp.

[3] 2013. gada 26. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/33/ES nosaka standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai (pārstrādāta versija) OJ L 180, 29.6.2013, lpp. 96–116.

[4] Direktīvas 2013/33/ES 23. apsvērums

[5] Lūdzam skatīt iepriekšējos ad-hoc ziņojumus par šo tēmu: Eiropas migrācijas tīkls, "Ad-hoc ziņojums par uzturēšanās atļaujām un darba tirgus vajadzībām". Eiropas Komisija pieprasījusi 2020. gada 19. decembrī.
Eiropas Migrācijas tīkls, "Ad-hoc ziņojums par starptautiskās aizsardzības pretendentu piekļuvi darba tirgum", pieprasījis Eiropas Migrācijas tīkls 2016. gada 19. jūlijā.
Eiropas migrācijas tīkls, "Ad-Hoc ziņojums par patvēruma meklētāju piekļuvi darba tirgum". Pieprasījis Eiropas migrācijas tīkls 2015. gada 23. janvārī. Apkopojums sagatavots 2015. gada 3. jūnijā.
Eiropas migrācijas tīkls, "Ad-hoc ziņojums par noteikumiem, kas attiecas un patvēruma meklētāju piekļuvi darba tirgum". Pieprasīja EMT 2010. gada 25. oktobrī. Apkopojums sagatavots 2010. gada 10. decembrī.

ES dalībvalstis laika posmā no 2014. līdz 2016. gadam[6] piedzīvoja nepieredzētu starptautiskās aizsardzības pieteikumu iesniedzēju pieplūdumu, kas papildu milzīgajam spiedienam uz patvēruma sistēmām izraisīja izmaiņas arī starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem piedāvātajās integrācijas programmās un pasākumos. Saskaņā ar Eiropas Migrācijas tīkla (EMT) 2018[7]. gadā veiktā pētījuma rezultātiem viena no galvenajām jomām, kurā tika konstatētas izmaiņas, bija piekļuve darba tirgum, un pētījumā ziņots par dažādiem pasākumiem, kas veikti pēc 2015. gada, lai uzlabotu piekļuvi darba tirgum starptautiskās aizsardzības pieteikumu iesniedzējiem. Piemēram, Beļģija samazināja gaidīšanas periodu no starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniegšanas līdz piekļuvei darba tirgum no sešiem uz četriem mēnešiem. Vācijā 2016. gada 6. augusta Integrācijas likums paredzēja izveidot 100 000 darba iespēju starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem, lai palīdzētu pārvarēt vairāku mēnešu ilgo gaidīšanas periodu starp pieteikuma iesniegšanu un lēmumu par statusa piešķiršanu. Austrija un Zviedrija koncentrējās uz nodarbinātības piemeklēšanu atbilstoši kvalifikācijai un, tāpat kā Beļģija, ieviesa pasākumus pieteikuma iesniedzēju kvalifikācijas ātrākai atzīšanai. Beļģija piedāvāja alternatīvu diploma atzīšanai starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem. Proti, ieviesa sistēmu, kas atkarībā no profesijas vai studiju jomas varētu ietvert dalību noteiktā skaitā kursu attiecīgajā maģistra programmā, viena vai vairāku semināru apmeklēšanu, praktiskās nodarbības vai referāta rakstīšanu. Lai labāk saskaņotu pieteikuma iesniedzēju kvalifikāciju ar pieejamajām darbavietām, Zviedrija ieviesa paātrinātu shēmu. Savukārt Somija izmēģināja priekšapmaksas debetkarti, uz kuru darba devējs varēja pārskaitīt algu, lai pārvarētu šķērsli, ko rada fakts, ka starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem nebija atļauts atvērt bankas kontu. Lai gan iepriekš minētais pētījums uzrādīja vairākas izmaiņas, ko ES dalībvalstis veikušas laika posmā no 2014. līdz 2016. gadam, ir nepieciešams padziļināts apskats par pēdējiem gadiem, lai sīkāk izpētītu ES dalībvalstu un EMT novērotājvalstu tiesību aktus, politiku un praksi (pasākumus) un attīstību saistībā ar starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju integrāciju darba tirgū.

Kā minēts iepriekš, atšķirību starp ES dalībvalstīm var pamanīt jau piekļuves darba tirgum piešķiršanas *brīdī*. Turklāt situāciju vēl vairāk sarežģī arī atšķirības likumos, politikā un pasākumos, kas garantē, ka šī piekļuve, ja tā tiek piešķirta, ir *efektīva*.

Pārsvarā ES dalībvalstis nepiemēro nekādus īpašus ierobežojumus attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum[8], tomēr ņemot vērā to, ka integrācijas pasākumi dažādās valstīs atšķiras, ir svarīgi, lai būtu aktuāls un skaidrs pārskats par

[6] "Eurostat" dati liecina, ka 2013. gadā Eiropas Savienībā kopumā pirmoreiz pieteicās 431 095 patvēruma meklētāji, bet 2014. gadā — 626 960. 2015. un 2016. gadā tika reģistrēti vairāk nekā 1,2 miljoni pirmreizējie starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēji.

[7] Eiropas Migrācijas tīkls, "Mainīgais patvēruma meklētāju pieplūdums no 2014. līdz 2016. gadam", 2018

[8] Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai, ar ko nosaka standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai Eiropas Komisija (2016) 465 pārstrādātā versija, 2016/0222

integrācijas darba tirgū veidiem, ko nodrošina un veicina ES dalībvalstis EMT un novērotājvalstis.

EMT veiktajā un 2019. gadā publicētajā pētījumā, kurā tika pētīta trešo valstu valstspiederīgo integrācija darba tirgū ES dalībvalstīs, tika identificēti šādi visbiežāk sastopamie šķēršļi:[9]

- Darba kvalifikācijas akreditācija un prasmju novērtēšana iebraucējiem no valstīm ārpus ES;
- Diskriminācijas apkarošana darbā pieņemšanas procesos;
- Integrācijas pasākumu nodrošināšana personām ar atšķirīgām valodu zināšanām.

Ir konstatēts, ka šīs grūtības ir izteiktākas, attiecībā uz sievietēm migrantēm vai mazāk izsargātām grupām.[10] Iespējams, ka līdzīgas grūtības var rasties, cenšoties nodrošināt efektīvu piekļuvi darba tirgum starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem.

Tādējādi, šī pētījuma mērķis ir izpētīt un salīdzināt ES dalībvalstu un EMT novērotājvalstu tiesību aktus, politiku un praksi (pasākumus) attiecībā uz starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju integrāciju darba tirgū laika posmā no 2017. gada janvāra līdz 2022. gada jūnijam.

IZPĒTES DARBA MĒRĶI UN TVĒRUMS

Pētījuma vispārējais mērķis ir informēt par starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum, apzinot spēkā esošos likumus, politiku un pasākumus attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju integrāciju darba tirgū, labās prakses piemērus un izaicinājumus laika posmā no 2017. gada janvāra līdz 2022. gada jūnijam.

Pētījums attiecas uz trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ir pieteikušies starptautiskajai aizsardzībai ES dalībvalstīs un EMT novērotājvalstīs un gūtu labumu no piekļuves darba tirgum Uzņemšanas nosacījumu direktīvas pārstrādātās versijas (2013/33/ES) 15. panta ietvaros, vai jebkura cita tiesību akta, kas regulē starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum, ietvaros.

Pārskatā ietvertā informācija:

- Dati no 2017. sākuma līdz 2022. gada jūnijam
- Politikas dokumenti un likumi 2022. gada augustā, septembrī, oktobrī
- Atbalsta pasākumi 2022. gada augustā, septembrī, oktobrī

---

[9] Eiropas Migrācijas tīkls, "Pētījums par trešo valstu valstspiederīgo integrāciju darba tirgū ES dalībvalstīs", 2019, pēdējo reizi skatīts 2022. gada 21. decembrī.

[10] To apstiprina arī citi, piemēram, Eiropas Komisijas un Kopīgā pētniecības centra pētījumi: "Atšķirības ES darba tirgus līdzdalības rādītājos: dzimuma un migrantu statusa lomu starpjomu novērtējums", 2020; EMT pētījums par sieviešu migrāniu integrāciju ES: politika un pasākumi, publicēts 2022. gada septembrī)

ES POLITISKAIS UN JURIDISKAIS KONTEKSTS

Saskaņā ar pašreizējās Uzņemšanas nosacījumu direktīvas pārstrādātās versijas (2013/33/ES) 15. pantu ES dalībvalstīm ir jānodrošina, ka pieteikuma iesniedzējam ir jāļauj piekļuve darba tirgum ne vēlāk kā deviņus mēnešus no starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniegšanas dienas arī, ja kompetentās iestādes pirmās instances lēmums vēl nav pieņemts. ES dalībvalstis lemj par nosacījumiem, lai nodrošinātu pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum, un ievieš efektīvus pasākumus. Runājot par starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuves darba tirgum nodrošināšanu, darba tirgus politikas apsvērumu dēļ ES dalībvalstis var dot priekšroku ES pilsoņiem, to valstu, kuras ir parakstījušas līgumu par Eiropas Ekonomikas zonu (EEZ) pilsoņiem un trešo valstu valstspiederīgajiem, kas ES uzturas likumīgi. Saskaņā ar šīs pašas direktīvas 15. panta 3. punktu starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju piekļuvi darba tirgum nedrīkst atņemt apelācijas procedūru laikā, ja ticis pieņemts negatīvs lēmums, līdz brīdim, kad tiek paziņots negatīvs apelācijas lēmums.

Uzņemšanas nosacījumu direktīvas pārstrādās versijas galīgajā redakcijā, Eiropas Komisija ir ierosinājusi vēl vairāk samazināt termiņu piekļuvei darba tirgum no ne vēlāk kā deviņiem mēnešiem līdz ne vēlāk kā sešiem mēnešiem no pieteikuma iesniegšanas dienas. Tajā pašā priekšlikumā ES dalībvalstis arī tika mudinātas nodrošināt piekļuvi darba tirgum ne vēlāk kā trīs mēnešu laikā no pieteikuma iesniegšanas, ja pieteikums varētu būt pamatots.

Citi atbilstoši politikas instrumenti ir:

- Migrācijas un patvēruma pakts[11], ko Eiropas Komisija ierosināja 2020. gada 23. septembrī, un kas ietver arī 2016. gada Komisijas priekšlikumus. Ar paktu Komisija ierosina jaunu pieejas migrācijai sākumu, apvienojot politiku migrācijas, patvēruma, integrācijas un robežu pārvaldības jomās. Cita starpā, 2016. gadā radās priekšlikumi arī Uzņemšanas nosacījumu direktīvas (2013/33/ES), kas regulē piekļuvi darba tirgum, pārstrādāšanai.
- ES Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam[12] veicina integrētu pieeju migrantu iekļaušanai, un tā mērķis ir radīt ciešu sinerģiju starp esošajām un plānotajām ES stratēģijām, lai veicinātu līdztiesību un sociālo vienlīdzību, lai nodrošinātu, ka ikviens ir pilnībā iekļauts un piedalās Eiropas sabiedrībā.

[11] Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par jaunu Migrācijas un patvēruma paktu, COM/2020/609 galīgā redakcija.
[12] Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam, COM/2020/758 galīgā redakcija.

- ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025. gadam[13], ko 2020. gada 18. septembrī publicēja Eiropas Komisija, lai pastiprinātu cīņu pret rasismu ES.

DEFINĪCIJAS

Izpētes darbā ir izmantotas šādas definīcijas, kas, ja vien nav norādīts citādi, ir atrodamas EMT Patvēruma un migrācijas terminu vārdnīcā[14].

- **Starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējs:** trešās valsts pilsonis vai bezvalstnieks, kurš ir iesniedzis starptautiskās aizsardzības pieteikumu, attiecībā uz kuru vēl nav pieņemts galīgais lēmums.
- **Piekļuve kvalifikāciju atzīšanas procedūrām:** ES migrācijas kontekstā nosacījumi un prasības, kas reglamentē profesionālo diplomu, sertifikātu un citu kvalifikāciju apliecinošu dokumentu atzīšanas procedūru trešo valstu valstspiederīgajiem (trešo valstu valstspiederīgajiem, starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kuri likumīgi uzturas valstī) ES dalībvalstīs saskaņā ar attiecīgajām nacionālajām procedūrām.
- **Piekļuve nodarbinātībai** (pētījumā saukta arī par darba tirgu): ES migrācijas kontekstā atļauja trešo valstu valstspiederīgajiem (valstī likumīgi dzīvojošiem migrantiem un starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem un saņēmējiem), uz kuriem ir attiecināmi noteikumi, kas vispārīgi piemērojami profesijai un valsts dienestam, kā arī nodarbinātības un darba apstākļiem, iesaistīties algotā vai pašnodarbinātā darbībā ES dalībvalstī.
- **Integrācija:** ES kontekstā dinamisks divvirzienu process visu ES dalībvalstu imigrantu un iedzīvotāju savstarpējai iesaistīšanai.
- **Integrācijas rādītāji:** kritēriji, ko izmanto, lai novērtētu migrantu integrāciju konkrētās politikas jomās, piemēram, nodarbinātībā, izglītībā, sociālajā iekļaušanā un aktīvajā līdzdalībā.

[13] Eiropas Komisija, ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025. gadam, europa.eu, pēdējo reizi skatīts 2022. gada 21. decembrī.
[14] Patvēruma un migrācijas terminu vārdnīca, pēdējo reizi skatīts 2022. gada 21. decembrī.

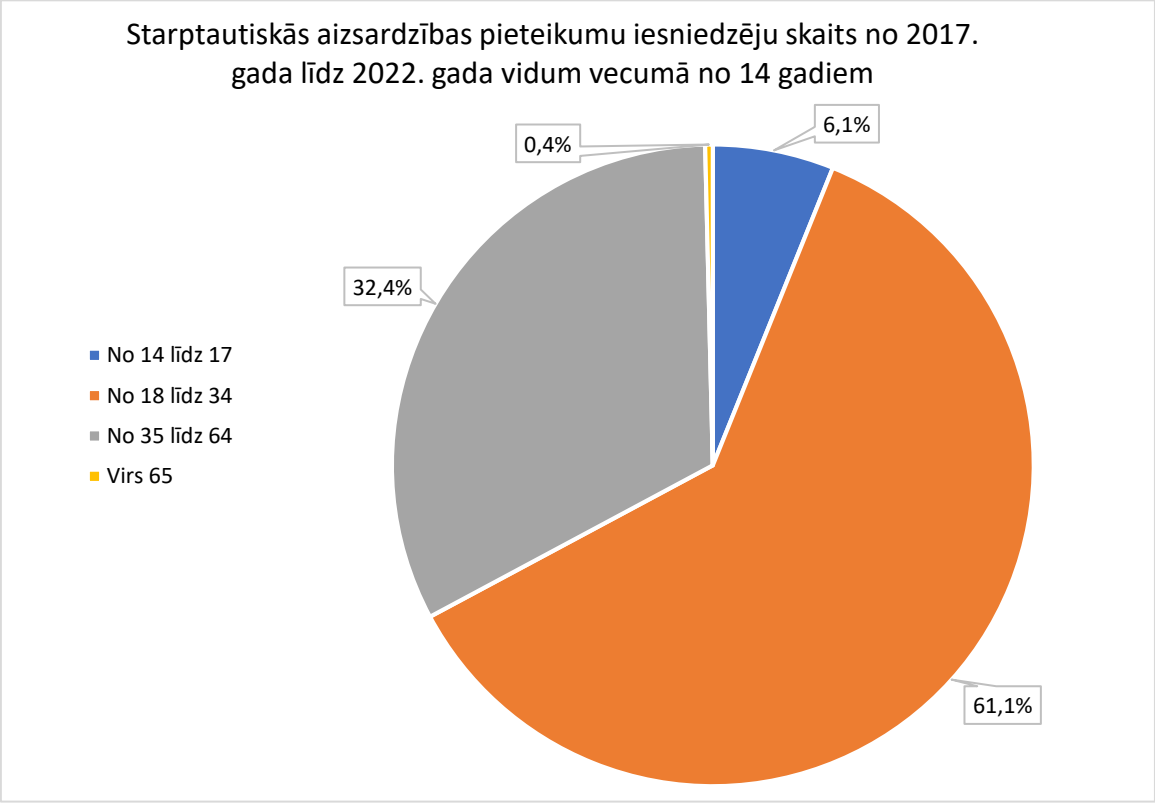
STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS PIETEIKUMA IESNIEDZĒJU INTEGRĀCIJA DARBA TIRGŪ

Nacionālais ziņojums par situāciju Latvijā

Ievads

Latvijā kopš 2014. gada patvēruma meklētājiem ir tiesības strādāt, tomēr šīs tiesības bija stipri ierobežotas, jo sākotnēji darbu uzsākt varēja tikai deviņus mēnešus pēc brīža, kad tika iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu (turpmāk – patvēruma pieteikums). 2017. gadā šis termiņš tika samazināts uz sešiem mēnešiem un 2021. gadā līdz trim mēnešiem. Tādējādi likumdevējs skaidri norāda, ka patvēruma meklētājiem jādod iespēja integrēties, tajā skaitā darba tirgū, ātrāk nekā tas notika iepriekš.

Izpētes darba vajadzībām tika analizēti dati [15] par patvēruma meklētājiem, kas patvēruma pieteikumu iesnieguši no **2017. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 30. jūnijam**. Tās ir **1385** personas vecumā no **14** gadiem.

[15] Analizēti dati no "Eurostat", Patvēruma meklētāji pēc pieteikuma iesniegšanas veida (pirmreizēja vai atkārtota patvēruma pieteikuma iesniegšana), pilsonības, vecuma un dzimuma – ikgadējie apkopotie dati, tiešsaistes datu kods: MIGR_ASYAPPCTZA.

Kaut arī Darba likums[16] Latvijā dod iespēju nodarbināt personas jau no 13 gadiem (ar izņēmumiem un nosacījumiem), tomēr patvēruma meklētāji līdz 18 gadiem līdz šim nav izteikuši vēlmi strādāt, bet turpina vai pabeidz vispārējo izglītību skolā. To arī apliecina Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes sniegtie dati, ka no 2021. gada novembra neviena persona vecumā līdz 18 gadiem nav lūgusi Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei piešķirt ārzemnieka personas apliecību, kas apliecina tiesības uz darbu. Tāpat ir jāatzīmē, ka personu attiecība, kuri vēršas ar iesniegumu Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai viņiem izsniedz apliecību, ir 77% vīrieši un 23% sievietes.

Latvijā pastāvošais normatīvais regulējums[17] nosaka, ka tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem piešķir ārzemniekam, kurš ir saņēmis patvēruma meklētāja personas dokumentu un nav saņēmis Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt, triju mēnešu laikā pēc tam, kad iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, un tas nav noticis viņa vainas dēļ.

Lai saņemtu tiesības uz nodarbinātību, persona vēršas ar iesniegumu (lūgumu saņemt ārzemnieka personas apliecību) Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, kura, savukārt, sniedz rakstveida atbildi par to, vai persona ir tiesīga saņemt ārzemnieka personas apliecību.

Saņemot ārzemnieka personas apliecību, patvēruma meklētājam ir tiesības strādāt bez ierobežojumiem, tas nozīmē, ka persona var būt kā pašnodarbinātais, tā arī darba ņēmējs.

Nodarbinātības valsts aģentūra, kā arī sociālais darbinieks un sociālais mentors sniedz nepieciešamo atbalstu darba uzsākšanai. Ir konstatēts, ka šajā posmā rodas lielākā problēma - bankas konta atvēršana. Bankas, jo īpaši pēc ieviestajām sankcijām pret Krieviju no 2022. gada februāra, ir ļoti piesardzīgas trešo valstu valstspiederīgo klientu bankas kontu atvēršanā. Patvēruma meklētāji banku skatījumā ir trešo valstu valstspiederīgie, tāpēc dažkārt drošības risku pārbaude prasa gan laiku, gan papildu līdzekļus. Šī problēma ir apzināta un sarunu ceļā to risina iesaistītās iestādes – Sabiedrības integrācijas fonds, Iekšlietu ministrija, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, Caritas Latvija un banku pārstāvji.

Kā labo prasi atbalsta sniegšanā patvēruma meklētājiem Sabiedrības integrācijas fonds un sociālo pakalpojumu sniedzēji min iknedēļas tiešsaistes tikšanās un fokusa grupas tikšanās ar patvēruma meklētājiem.

[16] Darba likums, spēkā no 2022. gada 1. jūnija.
[17] Imigrācijas likums, spēkā no 2003. gada 1. maija.

1. Starptautiskās palīdzības pieteikumu iesniedzēju integrācija

Eurostat dati[18] par patvēruma meklētājiem liecina, ka, sākot no 2017. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 31. decembrim Latvijā uzturējušies 1170 patvēruma meklētāji, kuru vecums bija lielāks vai vienāds ar 14 gadiem. 2022. gada pirmajā pusgadā tās bija 215 personas. Visā periodā ir novērojama vienota tendence - 70 % no patvēruma meklētājiem ir vīrieši un 30 % sievietes.

Vecuma sadalījums liecina par to, ka lielāko vecuma grupu – 61,1% veido personas vecumā no 18 līdz 34 gadiem, kam seko vecuma grupa no 35 līdz 64 gadiem – 32,4%, patvēruma meklētāji vecumā no 14 līdz 18 gadiem ir 6,1% un vismazākā vecuma grupa ir virs 64 gadiem – 0,4%.[19]

Analizējot patvēruma meklētāju valstisko piederību, jāsecina, ka vislielākais personu skaits ir no Irākas – 22%. Jānorāda, ka šis lielums nav attīstījies proporcionāli gadiem, bet gan to ietekmēja Irākas pilsoņu pieplūdums 2020. un 2021. gadā. Krievijas pilsoņi ir otrā lielākā grupa – 11%; Baltkrievijas – 8%; Afganistānas – 5%, Azerbaidžānas – 5% u.t.t.

Personām, par kurām trīs mēnešu laikā pēc patvēruma pieteikuma iesniegšanas nav pieņemts lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, ir tiesības strādāt. Līdz 2021. gada septembrim patvēruma meklētāja tiesības uz nodarbinātību apliecināja ārzemnieka personas apliecība jeb ārzemnieka eID (dokuments, kas apliecina patvēruma meklētāju tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem), ko izsniedza Valsts robežsardze . Kopš 2021. gada septembra tiesības uz nodarbinātību apliecina Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes izsniegtās ārzemnieka personas apliecība. Kopš 2021. gada novembra līdz 2022. gada 1. augustam vēlmi saņemt ārzemnieka personas apliecību, kas apliecina personas tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem, izteica 127 personas. No šiem pieteicējiem 98 ir vīrieši un 29 sievietes – attiecība 77% pret 23%.[20] Varam secināt, ka sievietes mazāk piesakās saņemt ārzemnieka eID nekā vīrieši, ņemot vērā, ka vīriešu un sieviešu attiecība ir 70% pret 30%. 77 personas ir vecumā no 18 līdz 34, kas ir 60%; 50 personas ir vecumā no 35 līdz 60 gadiem, kas ir 40%. Kā jau iepriekš tika minēts, bērni līdz 18 gadiem neizmanto tiesības uz nodarbinātību, jo turpina mācības vispārējās izglītības iestādēs. 40 patvēruma meklētāji no 127 saņēma ārzemnieka eID, ka atbilst 31%, tomēr liela daļai patvēruma meklētāju joprojām 2022. gada oktobrī ārzemnieka eID vēl bija apstrādes procesā.

Latvijā 2022. gada pirmajos sešos mēnešos uzturējās 215 (14 gadus veci un vecāki) patvēruma meklētāji, puse no šim personām izrādīja vēlmi iegūt ārzemnieka eID. Tomēr jāpiebilst, ka ārzemnieka eID izņemšana automātiski nenozīmē, ka persona ir nodarbināta. Par to, cik tieši personas atrod darbu, informācija netiek apkopota.

---

[18] Dati no "Eurostat", Patvēruma meklētāji pēc pieteikuma iesniegšanas veida (pirmreizēja vai atkārtota), pilsonības, vecuma un dzimuma – ikgadējie apkopotie dati, tiešsaistes datu kods: MIGR_ASYAPPCTZA.

[19] Dati no "Eurostat", Patvēruma meklētāji pēc pieteikuma iesniegšanas veida (pirmreizēja vai atkārtota), pilsonības, vecuma un dzimuma – ikgadējie apkopotie dati, tiešsaistes datu kods: MIGR_ASYAPPCTZA.

[20] Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Droši var apgalvot, ka personas līdz 18 gadu vecumam, kas veido 6% no patvēruma meklētajiem, kas ir vismaz 14 gadus veci, netiek vai praktiski netiek nodarbināti. Par to liecina dati par patvēruma meklētajiem, kuri kopš 2021. gada decembra saņēmuši ārzemnieka karti.

Lielākās diskusijas, kā arī lielākās izmaiņas saistībā ar patvēruma meklētāju nodarbinātību un iekļaušanos darba tirgū notika 2021. gadā. Tā brīža iekšlietu ministres Marijas Golubevas pārstāvētā partija "Attīstībai/Par", iesniedza grozījumus Saeimā, lai Imigrācijas likumā mainītu normu, kas dotu iespēju patvēruma meklētājiem sākt strādāt pēc 3 mēnešiem no brīža, kad tika iesniegts patvēruma iesniegums. Pirms tam tie bija 6 mēneši.[21] Šāda rīcība bija saistīta ar to, ka pēc Baltkrievijā notikušām vēlēšanām sākās masu represijas, kuru rezultātā daudzas personas no Baltkrievijas lūdza patvērumu Latvijā. Ātrāka nodarbinātības uzsākšana šīm personām veicinātu straujāku integrāciju un ekonomisko stabilitāti.

2. Integrācijas politika Latvijā

2021. gada 5. februārī tika pieņemtas pamatnostādnes "Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.-2027. gadam", kurās tiek vērsta uzmanība uz patvēruma meklētāju integrāciju, tomēr pamatnostādnes patvēruma meklētāju integrāciju apskata vairāk starpkultūras un valodas integrācijas plaknē, kā arī integrācijas pasākumi vērsti attiecībā uz patvēruma meklētājiem tiek skatīti kopā ar trešo valstu valstspiederīgo integrāciju.[22]

No 2016. gada Sabiedrības integrācijas fonda projekta "Dažādības veicināšana" ietvaros patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu Latvijā pastāvīgi tiek sniegts sociāli ekonomisks atbalsts, kā arī praktiska palīdzība dažādu ikdienas jautājumu risināšanā.[23] Šo funkciju veic sociālie darbinieki un sociālie mentori.

Mentori veido personu izpratni par dzīvi Latvijā, palīdzot apgūt ikdienai nepieciešamās prasmes reālās dzīves situācijās, rosinot jaunu prasmju attīstību, kā arī sniedzot atbalstu dažādu formalitāšu kārtošanā, dzīvesvietas, apģērba nodrošināšanā un darba iespēju meklēšanā. No 2016 gada līdz 2018. gadam šo pakalpojumu nodrošināja nevalstiskā organizācija "Patvērums "Drošā māja"[24], no 2018. gada līdz 2021. gadam Latvijas Sarkanais krusts[25] un kopš 2022. gada nodibinājums Caritas.[26]

[21] Partijas Kustība Par mājaslapa
[22] 2021. gada 5. februāra MK noteikumi Nr, 72, Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.-2027. gadam
[23] Sabiedrības integrācijas fonds
[24] Patvērums "Droša māja"
[25] Latvijas Sarkanais krusts
[26] Latvijas portāls

2.1 Izmaiņas integrācijas politikā pēdējo piecu gadu laikā.

2017. gada februārī, lai veicinātu patvēruma meklētāju socializēšanos, darba iemaņu saglabāšanu un iespēju papildināt finanšu līdzekļus ikdienas vajadzību nodrošināšanai, likumā "Grozījumi Imigrācijas likumā"[27] samazināts iepriekš noteikto deviņu mēnešu periods uz sešiem mēnešiem, pēc kura iestāšanās, ja Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde nav pieņēmusi lēmumu par viņa iesniegumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu un tas nav noticis patvēruma meklētāja vainas dēļ, patvēruma meklētājam tiek piešķirtas tiesības iesaistīties neierobežotos nodarbinātības pasākumos.

2021. gadā partija, kuru pārstāvēja tā brīža iekšlietu ministre Marija Golubeva – Attīstībai/Par, iesniedza grozījumus Saeimā, lai Imigrācijas likumā mainītu normu, kas dotu iespēju patvēruma meklētājiem sākt strādāt no 3 mēnešiem no brīža, kad tika iesniegts patvēruma iesniegums. Pirms tam tie bija 6 mēneši. Galvenokārt notikumi, kas ietekmēja šādu lēmumu bija patvēruma meklētāji no Baltkrievijas pēc 2020. gada prezidenta vēlēšanām, kad pret daudzām personām tika vērsta politiskās represijas.

2021. gada 17. jūnijā tika pieņemti grozījumi Patvēruma likumā,[28] kas atvieglo patvēruma meklētāju nodarbinātību, veselības un izglītības pakalpojumu saņemšanu. Patvēruma likuma grozījumi paredz, ka patvēruma meklētāja statusu un tiesības uzturēties Latvijas Republikas teritorijā patvēruma procedūras laikā apliecina patvēruma meklētāja personas dokuments vai ārzemnieka personas apliecība. Patvēruma likuma grozījumi izstrādāti, lai pilnveidotu kārtību, kādā patvēruma meklētajam patvēruma procedūras laikā tiek nodrošināta Patvēruma likumā paredzēto tiesību izpilde, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2013.gada 26. jūnija direktīvas 2013/33/ES, ar ko nosaka standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai.

2021. gada 17. jūnijā tika pieņemti grozījumi Fizisko personu reģistra likumā,[29] kas paredz, ka turpmāk Fizisko personu reģistrā tiks iekļautas ziņas par patvēruma meklētājiem. Tas nodrošinās, ka iekļautie un aktualizētie dati būs pieejami iestādēm, kuras iesaistītas patvēruma meklētājiem paredzēto tiesību nodrošināšanā, kā rezultātā patvēruma meklētāju apkalpošana iestādēs būs ātrāka. Iekļaujot ziņas par patvēruma meklētājiem [30] Fizisko personu reģistrā, tiek nodrošināta patvēruma meklētājiem paredzēto tiesību efektīvāka nodrošināšana, jo iesaistītajām iestādēm ir centralizēta piekļuve personas datiem. Patvēruma meklētāju informācijas iekļaušana Fizisko personu reģistrā nodrošina personas koda piešķiršanu patvēruma meklētājam. Personas koda neesamība patvēruma procedūras laikā radīja būtiskus šķēršļus patvēruma meklētāja likumīgai nodarbināšanai.[31]

---

[27] Likums "Grozījumi Imigrācijas likumā", Latvijas Vēstnesis, Nr. 36, 16.02.2017., stājās spēkā 02.03.2017.
[28] Likums "Grozījumi Patvēruma likumā", Latvijas Vēstnesis Nr. 118, 19.06.2021., spēkā no 28.06.2021.
[29] Likums "Grozījumi Fizisko personu reģistra likumā", Latvijas Vēstnesis Nr. 118, 19.06.2021., spēkā no 28.06.2021.
[30] Fizisko personu reģistrā par ārzemnieku, kurš ir patvēruma meklētājs Latvijas Republikā iekļauj ziņas par personas kodu, kas tiek ģenerēts automātiski pēc reģistrācijas Fizisko personu reģistrā, vārdu, uzvārdu, dzimšanu, valstisko piederību un tās veidu, ziņas par personas identifikācijas kodu, kas ierakstīts personu apliecinošā dokumentā, ziņas par personas apliecinošu dokumentu.
[31] LTV raidījums "De facto", Robs likumos neļauj patvēruma meklētājam Latvijā sākt strādāt

2021. gada 17. jūnijā tika pieņemti grozījumi Personu apliecinošu dokumentu likumā, kas paredz ieviest ārzemnieka personas apliecību jeb eID karti. Ārzemnieka personas apliecību izsniegs Fizisko personu reģistrā iekļautam ārzemniekam, un to varēs saņemt arī patvēruma meklētājs no brīža, kad ir iestājušies Imigrācija likumā minētie nosacījumi, lai patvēruma meklētājam piešķirtu tiesības uz nodarbinātību. Ārzemnieka personas apliecība jeb eID karte dos iespēju ārzemniekam, tai skaitā patvēruma meklētājiem lietot plašu valsts sniegto pakalpojumu klāstu, tostarp izmantot publiskās pārvaldes e-pakalpojumus, lietot e-adresi, elektroniski identificēties un parakstīt dokumentus.

2021. gada 2. septembrī tika pieņemti grozījumi Imigrācijas likumā,[32] kas paredz, ka patvēruma meklētājam ir tiesības uz nodarbinātību, ja viņš nav saņēmis PMLP lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt triju mēnešu laikā pēc tam, kad iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, un tas nav noticis viņa vainas dēļ. Tiesības uz nodarbinātību saglabājas līdz brīdim, kad stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams galīgais lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt. Grozījumi Imigrācijas likumā izstrādāti, lai saīsinātu iepriekš Imigrācijas likumā noteikto 6 mēnešu termiņu, kad patvēruma meklētājam ir tiesības uz nodarbinātību, uz 3 mēnešu termiņu, un dotu iespēju patvēruma meklētājiem gūt papildus ienākumus, veicinātu viņu individuālo izaugsmi un palīdzētu nezaudēt kvalifikāciju. Minētā regulējuma nepieciešamība aktualizējās, 2020. gadā sarežģoties situācijai Baltkrievijā, no kuras Latvijā ieradās patvēruma meklētāji, tajā skaitā, augstas kvalifikācijas profesionāļi. Sabiedrībā raisījās diskusijas[33] par šādu iespēju nodrošināšanu, sākotnējo sešu mēnešu ilgo gaidīšanas periodu samazinot līdz trim mēnešiem.

2021. gada 12. oktobrī tika pieņemti grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 21. februāra noteikumus Nr.133 "Noteikumi par valsts nodevu par personas apliecinošu dokumentu izsniegšanu"[34], kuri nosaka, ka ārzemnieka personas apliecību izsniedz divu darbdienu laikā un patvēruma meklētāji ir atbrīvoti no valsts nodevas maksas par minētā dokumenta izsniegšanu, ņemot vērā patvēruma meklētāju īpašo situāciju un vajadzības patvēruma procedūras laikā.

2021. gada 2. novembrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 727 "Patvēruma meklētāja personas dokumenta noteikumi" [35], kuri nosaka patvēruma meklētāja

[32] Likums "Grozījumi Imigrācijas likumā", Latvijas Vēstnesis Nr.176A, 02.09.2021., spēkā no 27.09.2021.
[33] LTV raidījums "De facto", Patvēruma meklētāji no Baltkrievijas lūdz iespēju strādāt; Latvija nesteidz pārskatīt imigrācijas normas
[34] Ministru kabineta 2021. gada 12. oktobra noteikumi Nr. 686 "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 21. februāra noteikumos Nr. 133 "Noteikumi par valsts nodevu par personu apliecinošu dokumentu izsniegšanu". Latvijas Vēstnesis Nr. 200, 15.10.2021., stājās spēkā 16.10.2021.
[35] Ministru kabineta 2021. gada 2. novembra noteikumi Nr. 727 "Patvēruma meklētāja personas dokumenta noteikumi". – Latvijas Vēstnesis Nr. 214, 04.11.2021. – [stājās spēkā 05.11.2021.]

personas dokumenta formu un kārtību, kādā Valsts robežsardze (VRS) izsniedz minēto dokumentu. Minētie noteikumi paredz, ka tāpat kā līdz šim VRS izsniedz patvēruma meklētājam patvēruma meklētāja personas dokumentu triju dienu laikā no patvēruma iesnieguma saņemšanas brīža, un tas ir derīgs līdz dienai, kad noslēdzies administratīvais process par patvēruma meklētāja iesniegumu, savukārt ārzemnieka personas apliecību izsniegs PMLP gadījumos, ja patvēruma meklētājs vēlas būt nodarbināts un PMLP konstatē, ka ir iestājušies Imigrācijas likumā minētie nosacījumi, lai patvēruma meklētājam piešķirtu tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem. [36]

2.2. Atbildīgās iestādes

Ņemot vērā salīdzinoši nelielo patvēruma meklētāju skaitu Latvijā, atsevišķa struktūra, kas nodarbojas ar starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju darba tirgū, nav izveidota.

- **Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde**: 1) nodrošina patvēruma meklētāju izmitināšanas centra darbību; 2) nodrošina patvēruma meklētāju ārzemnieku personas apliecību izsniegšanu, kas apliecina viņu tiesības strādāt bez ierobežojumiem
- **Nodarbinātības valsts aģentūra**: konsultē par NVA pakalpojumiem, situāciju darba tirgū, brīvajām darba vietām, izglītības iespējām u.c.
- **Sabiedrības integrācijas fonds**: nodrošina patvēruma meklētājiem sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu.
- **Latviešu valodas aģentūra**: nodrošina mūsdienīgu un daudzveidīgu trešo valstu valstspiederīgo latviešu valodas apguvi;
- **Nevalstiskās organizācijas**: "Patvērums "Droša māja"", Latvijas Sarkanais krusts, kā arī Caritas Latvija dažādos posmos no 2016. gada nodrošināja mentoru un sociālo darbinieku pakalpojumus.

Svarīgākais šajā procesā ir Sabiedrības integrācijas fonds, kas koordinē patvēruma meklētāju, bēgļu un personu ar alternatīvo statusu sociāli-ekonomisko iekļaušanu, kā arī nevalstiskās organizācijas, kas Sabiedrības integrācijas fonda uzdevumā un izmantojot piešķirto finansējumu veic sociālā darbinieka un mentora pakalpojumus.

3. Piekļuve darba tirgum (nodarbinātībai un pašnodarbinātībai)

Patvēruma meklētāja tiesības uz nodarbinātību noteiktas Imigrācijas likumā. Tiesības uz nodarbinātību patvēruma meklētājs saņem bez ierobežojumiem, neizvirzot papildu regulējumu darba ņēmējiem un pašnodarbinātajiem.

[36] Ministru kabineta noteikumu projekta „Patvēruma meklētāja personas dokumenta noteikumi" anotācija. – Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/327382 -patvēruma-meklētāja-personas-dokumenta-noteikumi.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu[37] tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem piešķir ārzemniekam, kurš ir saņēmis patvēruma meklētāja personas dokumentu un nav saņēmis Pārvaldes lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt triju mēnešu laikā pēc tam, kad iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, un tas nav noticis viņa vainas dēļ.

Trīs mēnešu periods kopš patvēruma pieteikuma iesnieguma iesniegšanas noteikts ar mērķi pēc iespējas ātrāk dot tiesības personai piekļūt darba tirgum. Tāpat tas pamatojams arī ar to, ka šajā periodā tiek izlemts, vai patvēruma meklētāja iesniegums tiks izskatīts Latvijā, kas nozīmē, ka persona uzturēsiet Latvijā patvēruma procedūras laikā un statusa iegūšanas gadījumā tai būs tikusi dota iespēja jau uzsākt sociālekonomisko iekļaušanos, konkrētajā gadījumā – darba tirgū.

Kaut arī Imigrācijas likums paredz to, ka tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem tiek piešķirta patvēruma meklētajam pēc 3 mēnešiem no patvēruma pieteikuma iesnieguma iesniegšanas brīža, tomēr lai izmantotu savas tiesības, patvēruma meklētājam ir nepieciešams vērsties Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai saņemtu ārzemnieka personas apliecību ar atzīmi: patvēruma meklētājs ar tiesībām uz nodarbinātību bez ierobežojumiem.

Patvēruma meklētāja tiesības uz nodarbinātību saglabājas līdz brīdim, kad stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams galīgais lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt.

Personu apliecinošu dokumentu likums nosaka, ka ārzemnieka personas apliecību patvēruma meklētājam izdod uz vienu gadu.[38] Gadījumā, ja patvēruma procedūra minētajā termiņā nav noslēgusies, pēc ārzemnieka personas apliecības derīguma termiņa beigām patvēruma meklētājam ir tiesības atkārtoti vērsties Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai saņemtu jaunu ārzemnieka personas apliecību.[39] Šī procedūra attiecas uz visiem nodarbinātības sektoriem.

Nodarbinot patvēruma meklētājus, tāpat kā bēgļus un alternatīvo statusu ieguvušos, jāņem vērā 2009.gada 7.jūlija Ministru kabineta noteikumi Nr.733 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi" un Valsts valodas likuma 6.pants. Tas nozīmē, ka privātajā sfērā bez valsts valodas zināšanu apliecības personu var nodarbināt tad, ja to darbība neskar sabiedriskās intereses (sabiedrisko drošību, veselību, tikumību, veselības aizsardzību,

[37] Imigrācijas likuma 9.panta piektās daļas 23.punkts
[38] Personu apliecinošu dokumentu likums
[39] Saskaņā ar Ministru kabineta 2012.gada 21.februāra noteikumu Nr.134 "Personu apliecinošu dokumentu noteikumi" 58.[1] punktu

patērētāju tiesību un darba tiesību aizsardzību, drošību darba vietā, sabiedriski administratīvo uzraudzību).

Latvijā patvēruma meklētājiem ir tādas pašas tiesības uz dalību darba tirgū, kā pārējiem bēgļa un alternatīvā statusa ieguvējiem. ES vai EEZ pilsoņiem nav prioritātes attiecībā uz patvēruma meklētājiem. Patvēruma meklētājiem ir tiesības bez ierobežojumiem strādāt pie vairākiem darba devējiem.

4. Atbalsta pasākumi integrācijai darba tirgū un pašnodarbinātības veicināšanai

Valodas apguve

Valodu patvēruma meklētājs var sākt apgūt, kad ir nonācis Latvijā. Latviešu valodas kursi tiek īstenoti, izmantojot Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda finansējumu. Valodas kursu īstenotājs ir pakalpojuma sniedzējs, kurš atbilstošā periodā ir ieguvis tiesības un finansējumu šo kursu īstenošanai. Piemēram, laika posmā 2014-2020 Latviešu valodas aģentūra īstenoja projektu "Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem", kura ietvaros patvēruma meklētāji varēja apgūt latviešu valodu 120 stundas, lai vieglāk būtu integrēties darba tirgū pēc statusa iegūšanas.

Integrācijas kursi

Pirmos trīs mēnešus – intensīvi integrācijas kursi, kuros tiek sniegta informācija par valsti, ģeogrāfiju, kultūru, kā arī praktiska informācija par sabiedrisko transportu, klimatu, tradīcijām, izglītības sistēmu, sociālajiem pakalpojumiem, nodarbinātības iespējām u.c., ievadkurss par darba tirgu.

Atbalsts diplomu, sertifikātu un citu kvalifikāciju apliecinošu dokumentu atzīšanai, tostarp to oficiālo kvalifikāciju apliecināšanai, kuras nevar dokumentēt (pazaudētas vai iznīcinātas saistībā ar esošajām ārvalstu kvalifikāciju atzīšanas procedūrām)

Ārvalstīs izsniegto izglītības dokumentu, kā arī ārvalstīs iegūtos akadēmiskos grādus apliecinošu dokumentu ekspertīzi bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu veic Akadēmiskās informācijas centrs. To var saņemt pilngadīgas personas, kurām ir piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss vai kurām ir noteikts pagaidu aizsardzības statuss atbilstoši Patvēruma likuma vai citu normatīvo aktu noteikumiem. Izglītības likumā netiek noteikts, ka šāda ekspertīze tiek veikta arī patvēruma meklētājiem.

Prasmju novērtējums, lai apstiprinātu iepriekšējo neformālo apmācību un praktisko pieredzi

Pieejamā informācija liecina, ka prasmju novērtējums tiek veikts personām, kas ir ieguvušas starptautiskās aizsardzības statusu. Nav pieejama informācija par prasmju novērtējumu patvēruma meklētājiem. Prasmju novērtējums bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu tiek veikts pēc tādiem pašiem standartiem, kā jebkuram citam Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) klientam. NVA īstenotās aktivitātes "Bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācija Latvijas darba tirgū" ietvaros ir

iespējam saņemt konsultāciju par NVA pakalpojumiem, situāciju darba tirgū, brīvajām darba vietām, izglītības iespējām u.c.

Informācijas nodrošināšana un konsultēšana (orientācija uz darba tirgu, īpaši pielāgoti padomi utml.)

Katram patvēruma meklētājam (kas patvēruma pieteikumu ir iesniedzis pirms trim mēnešiem) ir nodrošināts sociālā darbinieka vai sociālā mentora atbalsts. Patvēruma meklētājiem, kuriem ir tiesības uz nodarbinātību Latvijā, ir tiesības uz konsultāciju Nodarbinātības valsts aģentūrā. Iekļauties Latvijas darba tirgū patvēruma meklētājiem palīdz NVA īstenotās aktivitātes "Bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācija Latvijas darba tirgū". NVA speciālisti konsultē par NVA pakalpojumiem, situāciju darba tirgū, brīvajām darba vietām, izglītības iespējām u.c.

Atbalsts pašnodarbinātībai

NVA skaidro līguma slēgšanas jautājumus, kā arī nodokļu jautājumus patvēruma meklētājiem, kas patvēruma pieteikumu iesnieguši pirms trim mēnešiem.

Netiešais atbalsts

Bērniem pirmsskolas vecumā tiek organizētas pieskatīšanas grupas, bērnudārzs, kā arī nodrošināts sabiedriskais transports – 5 braucieni nedēļā. To patvēruma meklētājiem nodrošina Patvēruma izmitināšanas centrs, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

5. Labās prakses piemēri un grūtības

Sociālā darbinieka un sociālā mentora palīdzība

Katram patvēruma meklētājam un starptautisko aizsardzību ieguvušai personai ir pieejama sociālā darbinieka un sociālā mentora palīdzība patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai ārpus tā. Pakalpojums tiek sniegt brīvprātīgi un ir pieejams bez maksas.

Pakalpojums ir pieejams kopš 2016. gada. To nodrošina tirgus izpētes procesā atlasīti pakalpojumu sniedzēji. No 2016. gada Sabiedrības integrācijas fonds [40] projekta "Dažādības veicināšana" ietvaros Latvijā esošajiem patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu pastāvīgi nodrošina sociālekonomisku atbalstu, kā arī praktisku palīdzību dažādu ikdienā būtisku jautājumu risināšanā. Finansējums atbalsta sniegšanai ir piešķirts no Eiropas Sociālā fonda un paredzēts līdz 2022. gada beigām. Kopš 2022. gada 1. februāra pakalpojumu sniedz nodibinājums "Caritas Latvija". Pirms tam pakalpojumu sniedza Latvijas Sarkanais Krusts un biedrība Patvērums "Drošā māja".

Patvēruma meklētājs var saņemt sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu sākot ar trešo dienu kopš patvēruma pieteikuma iesniegšanas, 3 mēnešus no ierašanās Latvijā brīža vai līdz brīdim, kad tiek piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss. To pārtrauc, ja pakalpojuma saņemšanas laikā patvēruma meklētājs, bēglis vai persona ar alternatīvo statusu pamet Latviju. Pēc bēgļa vai alternatīvā statusa iegūšanas sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu ir tiesības saņemt vēl 12 mēnešus.

Sociālais darbinieks:

- veic klienta sociālo problēmu risināšanu sadarbībā ar klientu, nodrošinot sociālā gadījuma vadīšanu;
- izstrādā individuālu sociālekonomiskās iekļaušanas plānu katram klientam un koordinēt tā izpildi;
- izvērtē un nosaka klienta sociālā gadījuma vadības sarežģītības pakāpi pēc noteiktajiem novērtēšanas kritērijiem;
- izmanto atbilstošas metodes darbam ar klientu individuāli vai grupā, vai darbam ar ģimeni, lai identificētu sociālo problēmu un noteiktu atbilstošo sociālā pakalpojuma veidu;
- analizē klienta sociālo problēmu un palīdz rast alternatīvas problēmu risinājuma iespējas;
- pārstāv klienta intereses un tiesības citās institūcijās;
- nodrošina klienta sociālā atbalsta tīkla veidošanu, strādā ar ģimeni, lai rastu risinājumus savstarpējo attiecību, mijiedarbības, sociālo lomu un aprūpes problēmām;

[40] Sabiedrības integrācijas fonda likums, Sabiedrības integrācijas fonda mājas lapa: https://www.sif.gov.lv/lv

- veido sadarbību ar citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem, nodarbinātības, izglītības un veselības aprūpes iestādēm un citām institūcijām, kas iesaistītas klienta sociālās problēmas risināšanā, lai iegūtu visaptverošu atgriezenisko informāciju par klienta sociālās problēmas identifikācijas/risināšanas statistiku/tendencēm, t.sk. dinamiku.

Sociālais mentors:

- nodrošina praktisku atbalstu klientam sociālekonomiskās iekļaušanas plāna izpildē;
- sniedz atbalstu klienta integrācijas un sociālekonomiskās iekļaušanās procesā, veidojot izpratni par dzīvi sabiedrībā, palīdzot reālā sabiedrības vidē apgūt ikdienai nepieciešamās prasmes, rosinot attīstīt jaunas iemaņas, kā arī sniedz atbalstu ikdienas situāciju risināšanā;
- palīdz klientam identificēt un izvērtēt vajadzības, apzina, piesaista un iesaka nepieciešamos resursus, respektējot klienta pašnoteikšanos;
- sniedz klientam atbalstu saskarsmē ar citām fiziskajām un juridiskajām personām;
- sniedz atbalstu klientam ikdienas situāciju risināšanā, kā resursus izmantojot savas zināšanas, vidē pieejamos resursus;
- veic situācijas apzināšanu un sniegt iespējamo risinājumu, sadarbojoties ar pašu klientu vai klienta ģimeni;
- palīdz klientam nokļūt vietā, kur tas mācās (uzsāks mācības), strādā (uzsāks darba attiecības) vai saņem pakalpojumus (uzsāks saņemt pakalpojumus);
- veic darbības plānā noteiktos uzdevumus, sniedzot pakalpojumu patvēruma meklētājiem, kuri saņēmuši lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu.

Sabiedrības integrācijas fonds piesaista sociālā pakalpojuma sniedzēju (šobrīd Caritas Latvija). Caritas Latvija pakalpojumu sniedz patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā "Mucenieki", kas pagaidām ir vienīgais patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs Latvijā. Informācija par pakalpojumu ir pieejama patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā. Centra darbinieki motivē patvēruma meklētājus izmantot šo pakalpojumu.

Sociālo pakalpojumu sniedzējs iesniedz publisku atskaiti par paveikto divas reizes gadā. Katru nedēļu ar Sabiedrības integrācijas fonda pārstāvjiem notiek attālinātas pārrunas par aktualitātēm patvēruma meklētāju un izmitināšanas centrā, kā arī katru mēnesi Sabiedrības integrācijas fonda pārstāvis apmeklē centru klātienē, lai pārliecinātos, vai visa dokumentācija ir korekti noformēta.

Lielākās patvēruma meklētāju problēmas, ko intervijās norādīja sociālo pakalpojumu sniedzēji, sagādā bankas konta atvēršana, kam seko patvēruma meklētāja motivācijas trūkums, kā arī valodas barjera un dažkārt arī darba devēju negatīvā attieksme.

Informatīvas lekcijas un individuālas konsultācijas patvēruma meklētājiem par darba iespējām Latvijā

Katrs patvēruma meklētājs, bēglis un persona ar alternatīvo statusu var bez maksas pieteikties šim pakalpojumam Nodarbinātības valsts aģentūrā:

- Patvēruma meklētāji – lekcijām un konsultācijām
- Bēgļi un personas ar alternatīvo statusu - palīdzībai apgūt latviešu valodu, atjaunot darbam nepieciešamās prasmes, atrast darbu.

Galvenās NVA aktivitātes:

- informatīvas lekcijas patvēruma meklētājiem par darba iespējām Latvijā (pašlaik lekcijas notiek attālināti);
- individuālas konsultācijas patvēruma meklētājiem par darba iespējām Latvijā;
- informatīvu materiālu izdošana patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu saprotamā valodā par NVA sniegtajiem pakalpojumiem
- atbalsts bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu, kas reģistrējušies NVA kā bezdarbnieki vai darba meklētāji, darba tirgum nepieciešamo prasmju atjaunošanā un darba atrašanā.

Statistika par sniegtajām individuālajām konsultācijām patvēruma meklētājiem netiek uzkrāta. Ir pieejama statistika par lekciju, kas tika sniegta izmitināšanas centra iemītniekiem. Bet sākoties COVID-19 pandēmijai, šādas klātienes grupu konsultācijas vairs netika organizētas, par attālinātām lekcijām 2020.-2022. gadā statistikas nav.

Galvenās grūtības ar kurām saskaras patvēruma meklētāji ir valodu barjera, darba devēju attieksme, motivācijas trūkums un grūtības atvērt bankas kontu:

- Klienti salīdzinoši maz pārzina latviešu, angļu vai krievu valodu pietiekamā līmenī, lai veiksmīgi atrastu darbu. Valodu nezināšana ierobežo arī viņu iespējas socializēties un atrast darbu vai uzsākt pašnodarbinātību;
- Darba devējiem dažkārt ir aizspriedumi pret dažām etniskajām vai reliģiskajām grupām, citkārt vienkārši bažas par papildu sarežģījumiem, kas nereti rodas, nodarbinot cilvēkus, kas nepārzina vietējo kultūru un sadzīvi. Tāpat darba devēji reizēm nav pietiekami informēti par to, vai šiem cilvēkiem ir tiesības strādāt Latvijā, galvenokārt tieši attiecībā uz patvēruma meklētājiem;
- Atsevišķos gadījumos var novērot klientu motivācijas trūkumu iespēju robežās apgūt valsts valodu un meklēt darbu patstāvīgi, kā arī darba tirgus realitātei neatbilstošas ekspektācijas;
- Patvēruma meklētājiem ir grūtības atvērt bankas kontu Latvijā.

Pakalpojumu sniedzēju savstarpējā sadarbība

Pakalpojuma sniedzējs, kas nodrošina sociālā darbinieka un sociālā mentora palīdzību patvēruma meklētājiem, katru mēnesi Sabiedrības Integrācijas fondam iesniedz atskaiti, kurā iekļauj apkalpoto personu skaitu, mentoru un sociālo darbinieku skaitu, kā arī sniedz informāciju par katra patvēruma meklētāja izvērtēšanu. Šī informācija ir nepieciešama, lai izvērtētu, kāda sociālo pakalpojumu intensitāte ir nepieciešama katram patvēruma meklētājam. Jāņem vēra, ka šīs atskaites iekļauj visus pasākumu,

kas skar patvēruma meklētāju sociāli-ekonomisko iekļaušanu, tajā skaitā iekļaušanos darba tirgū.

Kā labā prakse tiek minēti sekojoši pasākumi:

- Sabiedrības integrācijas fonda pārstāvju un sociālo darbinieku un sociālo mentoru iknedēļas tikšanās tiešsaistē, kur tiek apspriestas aktuālās problēmas un iespējamie risinājumi. Šādas tikšanās reizes palīdz risināt problēmas.
- Divas reizes gadā tiek veiktas fokusgrupas intervijas ar patvēruma meklētājiem, kur tiek definēti problēmjautājumi un meklēti risinājumi.
- Divas reizes gadā pakalpojuma sniedzējs – šobrīd Caritas Latvija, kas nodrošina sociālo darbinieku un mentoru pakalpojumus, iesniedz atskaiti par paveikto.
- Ikmēneša mazāka apjoma atskaite par apkalpotajiem klientiem un sniegto palīdzību.

Grūtības, ar kurām saskaras starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēji, kas mēģina iesaistīties darba tirgū

Saskaņā ar pakalpojuma sniedzēja informāciju lielākais izaicinājums ir bankas konta atvēršana. Pēc brīža, kad Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde izsniedz patvēruma meklētajam ārzemnieka personas apliecinošo dokumentu, kas apliecina faktu, ka patvēruma meklētājs drīkst strādāt bez ierobežojumiem, persona vēršas pie potenciālā darba devēja. Kaut arī Darba likums ļauj darba devējam izmaksāt darba samaksu skaidrā naudā, tomēr Latvijā ir izveidojusies prakse, ka darba devējs darba samaksu veic bezskaidrā veidā, tāpēc arī patvēruma meklētājiem darba devēji lūdz atvērt bankas kontu.

Problēma ir identificēta un Iekšlietu ministrija kopā ar Banku asociācijas un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes pārstāvjiem rīkoja tikšanos, kur apsprieda potenciālos risinājums. Banku pārstāvis norādīja, ka katrai bankai ir savas drošības pārbaudes un prakse kā to veikt, pie tam pēc sankciju ieviešanas pret Krieviju, daudzas bankas veic pārbaudes cītīgāk un atsaka trešo valstu pilsoņiem vairāk.

Caritas Latvija norāda, ka kopš 2022. gada sākuma, kad viņi sāka sniegt mentora un sociālo darbinieku pakalpojumus, vien dažiem patvēruma meklētājiem ir bijusi iespēja atvērt kontu. Kopš 2022. gada augusta, pēc Caritas Latvija teiktā, neviens patvēruma meklētājs nav spējis atvērt bankas kontu.

Kā otrs izaicinājums minams motivācijas trūkums patvēruma meklētājiem mācīties valodu, jo daļai patvēruma meklētājiem Latvija nav mērķa valsts, kur viņi vēlētos apmesties. Tāpēc pūles, līdzekļi un laiks, kas tiek veltīts patvēruma meklētāju apmācībai un sociālo pakalpojumu sniegšanai, ne vienmēr ir efektīvs.

Tāpat tiek norādīts uz to, ka ir gadījumi, kad patvēruma meklētājs, it īpaši no valstīm, kur ir izplatīta krievu valoda, ir gatavi uzreiz uzsākt darba gaitas, nevis gaidīt trīs mēnešu no iesnieguma iesniegšanas brīža. Tomēr ir arī gadījumi, kad patvēruma meklētājs saņem ārzemnieka personas apliecību, bet nevēlas strādāt. Galvenokārt, šie patvēruma meklētāji uzskata, ka saņemot ārzemnieka personas apliecību, viņi izrāda savu motivāciju palikt un integrēties, kaut arī patiesībā tas neietekmē patvēruma meklētāja iesnieguma izskatīšanas procesu, ko veic Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Savukārt Nodarbinātības valsts aģentūra (nodrošina konsultācijas patvēruma meklētājiem darba meklējumos) norāda uz sekojošiem izaicinājumiem:

- Valodu barjera - klienti salīdzinoši maz pārzina latviešu, angļu vai krievu valodu pietiekami augstā līmenī, lai veiksmīgi atrastu darbu. Valodu nezināšana ierobežo arī viņu iespējas socializēties un atrast darbu vai uzsākt pašnodarbinātību pašiem;
- Darba devēju attieksme - tie var būt gan aizspriedumi pret dažām etniskajām vai reliģiskajām grupām, gan vienkārši bažas par papildu sarežģījumiem, kas nereti rodas nodarbinot cilvēkus, kas nepārzina vietējo kultūru un lietas, kas vietējiem iedzīvotājiem bieži vien ir pašsaprotamas. Tāpat darba devēji reizēm nav labi informēti par to, vai šiem cilvēkiem ir tiesības strādāt Latvijā, galvenokārt tieši attiecībā uz patvēruma meklētājiem;
- Atsevišķos gadījumos, motivācijas trūkums iespēju robežās apgūt valsts valodu un meklēt darbu patstāvīgi, kā arī darba tirgus realitātei neatbilstošas gaidas;
- Grūtības patvēruma meklētājiem atvērt bankas kontu Latvijā.

Vērtējot gan Caritas Latvija, gan Sabiedrības integrācijas fonda, kā arī Nodarbinātības Valsts aģentūras pārstāvju pausto par grūtībām patvēruma meklētājiem darba meklējumos, var secināt, ka bankas konta atvēršana, motivācijas trūkums atrast darbu, kā arī valodas barjera un darba devēju nevēlēšanās papildus ieguldīt laiku, lai korekti noformētu darba tiesiskās attiecības ir tie kopīgie izaicinājumi, kurus min visu intervējamo institūciju pārstāvji.